

Branko Tošović (Grac)

Leksičke stilističke razlike između bosanskog/bošnjačkog, hrvatskog i srpskog jezika

Markirana leksika bosanskog/bošnjačkog, hrvatskog i srpskog jezika (B, K, S) obrazuje tri grupe riječi. U prvoj se nalaze riječi koje su u oba jezika identične, ali su u hrvatskom markirane, a u srpskom (i ponekad bosanskom/bošnjačkom) neutralne. Druga grupa je sastavljena od riječi koje postoje u oba jezika, ali su u srpskom markirane, a u hrvatskom neutralne. Treća grupa obuhvata riječi koje su u hrvatskom markirane, a u srpskom ili ne postoje ili se uopšte/gotovo ne upotrebljavaju.

0. Za istraživanje leksičkih stilističkih razlika neophodno je imati odgovarajuće rječnike. Međutim, srpska i bošnjačka lingvistika ne raspolažu takvim priručnicima, a hrvatska ima dva (Anić 2000, Šonje 2000).¹ Istina, postoji rječnik za bosanski/bošnjački jezik (Isaković 1993), ali je on za ovakvu analizu neupotrebljiv jer ne daje stilističku vrijednost leksema. Što se tiče srpskog jezika, u posljednjih tridesetak godina (tačnije nakon pojavljivanja R-MS/MH 1969) nije objavljen nijedan rječnik koji bi u ove svrhe mogao poslužiti. Srpski akademijin rječnik nije pouzdan jer je koncipiran kao rječnik srpskohrvatskog jezika, i tek u posljednjim tomovima orijentisan je samo na srpski jezik (R-SANU). Osim toga on obuhvata samo leksiku do slova O. Stoga ćemo kao polazni materijal uzeti građu koji nudi Anićev rječnik i pokušati je dovesti u vezu sa srpskim² i bosanskim/bošnjačkim. Za analizu smo uzeli leksiku iz prvog dijela Anićevog rječnika, što je dalo dovoljno materijala da se obuhvate i razmotre osnovni aspekti ove problematike. U radu ćemo moći da ukažemo (1) koliku i kakvu markiranost sadrže lekseme hrvatskog jezika i da djelimično objasnimo (2) kako i koliko se one stilistički vrednuju u srpskom i bosanskom/bošnjačkom jeziku. Zbog neproučenosti problema i nedostatka priručnika, tumačenja koja budemo davali biće često na nivou pretpostavki i hipoteza.

1. Manje ili veće razlike između B, K i S postoje na svim nivoima (fonetsko-fonološkom, ortoepskom, leksičko-semantičkom, idiomatskom, derivacionom, morfološkom, sintaksičkom i tekstualnom). Svaki tip stratusne diferencijacije jezika sadrži u sebi dvije komponente: stilističku markiranost i stilsku izdiferenciranost. U prvom slučaju radi se o binarnoj korelaciji „markirano – nemarkirano“, tačnije „stilistički obojeno (ekspresivno) – stilistički neutralno“. U drugom slučaju riječ je o višestrukoj korelaciji, u kojoj je jezička jedinica obilježena funkcionalnim stilom, kompleksom, podstilom, međustilom, žanrom... Suštinu stilističkih razlika čini opozicija neutralno – ekspresivno.³ Na leksičkim planu postoje dvije osnovne mogućnosti: 1. da u

¹ Rad je pisan u ljeto 2006. godine (napomena urednika).

² U tumačenju srpskih riječi orijentisaćemo se na R-SANU.

³ Više o ekspresivnosti v. Tošović 2004.

jeziku **A** imamo neutralni oblik, a u jeziku **B** i(li) **C** ekspresivni, 2. da u jeziku **A** imamo ekspresivni oblik, a u jeziku **B** i(li) **C**, neutralni. Potpuna razlika nastaje kada u sva tri jezika (B, K, S) postoji ista leksema različite stilističke vrijednosti. Svi ovi slučajevi daju nekoliko osnovnih kombinacija: neutralno ↔ kolokvijalno, neutralno ↔ regionalno, neutralno ↔ sociolektalno, neutralno ↔ arhaično, neutralno ↔ visokoparno, neutralno ↔ ironično, neutralno ↔ vulgarno.

2. Markirana leksika hrvatskog i srpskog jezika obrazuje tri skupine riječi. U prvoj se nalaze riječi koje su u oba jezika identične, ali su u hrvatskom markirane, a u srpskom neutralne. Ovdje postoje dvije podgrupe. U prvu spadaju hrvatske lekseme uz koje Anić daje odrednicu „srp.“ (srpski) tipa: *armenski* (hrvatski jermenski),⁴ *Arnaut* (Albanac),⁵ *berza* (burza), *bioskop* (kino), *bjekstvo* (bijeg), *čaršaf* (plahta), *čitulja* (obavijest o smrti i pomenu), *čifta* (1. trgovčić, sitničar, 2. lihvar, zelenaš, kaišar), *ćutati* (šutjeti), *dejstvo* (djelovanje, akcija), *delija* (junak, kršan, jedar momak)⁶, *mnogo dobar*, *drvce* (žigica, šibica), *duvati* (puhati), *fabrika* (tvornica), *gas* (plin, petrolej), *gnjurac* (ronilac), *igra* (ples), *igrati* (plesati).

Jednu podgrupu čine riječi koje su u srpskom manje-više neutralne, a u hrvatskom **(1)** razgovorne: *advokat* (razg. iron. branitelj u kakvoj prilici), *bek* (sport. razg. branič), *bina* (pozornica), *bokal* (pehar, vrč), *borik* (šumica, gaj, četinara), *bubašvaba* (reg. razg. žohar), *buđ* (plijesan), *cigla* (opeka),⁷ *pumpa* (crpka), *cucla* (duda, ćuća razg.), *džigerica* (jetra), *farmerke* (traperice), *fildžan* (šalica), *fišek* (reg. razg. šiljast oblik papirnate vrećice, vrećica šiljasta oblika), *flača* (boca),⁸ *frižider* (hladnjak), *gazdinstvo* (gospodarstvo), *pegla* (glačalo), *peglati* (glačati), *pečurke* (razg. reg. gljive), *golman* (vratar), *don* (poplat),⁹ *bodi* (razg. žarg. steznik)¹⁰, **(2)** žargonske (odrednica „žarg.“): *bradonja* (četnik),¹¹ *brusthalter* (grudnjak), *centarhalf* (srednji pomagač), *direktor* (razg.

⁴ R-SANU ne daje *Armen*, *armenski*, već samo *Jermen*, *jermenski*.

⁵ R-SANU upućuje na *Albanac*.

⁶ Uz ovu riječ dolazi u R-SANU odrednica „reg.“.

⁷ Za *ciglanu* ne postoji kao ekvivalent jedna riječ, već više: *tvornica cigala*, *mjesto gdje se izrađuju cigle*.

⁸ Glagol *flaširati* nema u Anićeve rječniku stilističku oznaku.

⁹ Glagol *pođoniti* ne prati u ovom rječniku markacija. Kaže se „boli me *don*“ (a ne *poplat*) u značenju 'baš me briga, svejedno mi je, ne tiče mi se'.

¹⁰ Riječ *bek* prati u R-SANU samo „sport.“. Uz *buđ* R-SANU ne daje nikakvu oznaku, jedino uz oblik *buđa* ističe da je to varvarizam. Uz *golman* R-SANU dolazi samo oznaka „sport.“. U R-SANU ne postoji riječ *bodi*.

¹¹ U R-SANU nalazimo neutralno objašnjenje: „naziv za četnika“.

žarg. loza koja nije cijepljena, vino od takve loze)¹², *gajba* (žarg. lokal. košara ili plasnični sanduk, krletka, kavez), **(3)** izrazito ekspresivne, npr. *čedo* (razg. iron. četnik), **(4)** regionalne: *alas* (ribič, ribar na rijeci), *ašikovati* (reg. razg. ekspr. udvarati se djevojci, ljubovati), *baglama* (šarka), *ben* (madež), *bostan* (1. lubenica, 2. zajednički naziv za dinju i lubenicu, 3. mjesto gdje raste bostan), *brojanice*, *brokoli*, *burgija* (reg. razg. svrdlo), *čik* (reg. razg. opušak), *čvoka* (reg. razg. zvrčka, čvrga, frnjokula), *čorsokak* (sporedna slijepa uličica, sokak bez izlaza na jednom kraju), *ćuran* (reg. ekspr. puran), *drum* (cesta, put), *dušek* (madrac), *đerdan* (reg. etnol. ognilica), *đubrivo* (reg. etnol. gnojivo), *ekser* (reg. razg. ekspr. čavao, hljeb, ekspr. kruh),¹³ **(5)** ekspresivne („ekspr.“)¹⁴: *brodolomnik* (brodolomac), *buktinja* (baklja), *čistota* (svojstvo nematerijalnih činjenica, stanje bez neželjenih primjesa), *čvoruga* (čvor, kvrga, izraslina), *debakl* (sлом), *dželat* (krvnik), *džin* (div, gorostas), *gnjev* (velika ljutina, žestoko izražena srdžba; bijes, jarost), *grotlo* (krater), *hljeb* (1. ekspr. kruh, 2. okrugao oblik kruha),¹⁵ **(6)** podrugljive: najinteresantniji primjeri je imenica *Balkan* – *balkanac*, *balkanski* u značenju ‘primitivno, nekulturno, tipično za Balkan kao nešto loše’,¹⁶ **(7)** neobične („neob.“): *brusač* (brusitelj), *ciglo* (samo, jedino), *cipelar* (postolar, obućar), *degažman* (oslobođenje ili prekidanje neke obveze vlastitom odlukom ili ispunjenjem kakva propisa, otpustom i sl.), *dostava* (prijava, dojava, denuncijacija), *dostavljač* (dojavljivač, potkazivač,

¹² R-SANU daje uz 2. značenje ove riječi (‘vrsta nekalemljene vinove loze’) oznaku „agr. nar.“

¹³ R-SANU ne navodi uz *alas* nikakvu oznaku, jedino ističe da se radi o mađarizmu. Riječi *ašikovati*, *baglama*, *ben* (*benk* – varvaziram), *brojanica*, *burgija*, *drum*, *dušek*, *đerdan*, *đubrivo*, *ekser* nemaju markaciju. U ovoj rječniku nismo našli riječ *brokoli*. U vezi sa riječju *bostan* konstatuje se da je oblik *bostanj* varvarizam, a da značenje ‘voćnjak, povrtnjak, bašta, cvetnjak, šumica, zabran’ ima pokrajinsku vrijednost.

¹⁴ Nazivi nekih nacionalnosti mogu dobiti konotaciju i postati ekspresivni etnonimi. Ne mora, recimo, riječ *Srbin* ili *Hrvat* biti stilistički jednaka za Srbina i Hrvata. Postoje različite asocijacije kod pojedinih nacija u odnosu na etnonime, recimo *Crnogorac* za Srbina, *Hercegovac* ili *Dalmatinac* za Hrvata, *Sandžaklija* za Bošnjaka i sl.

¹⁵ U R-SANU tumačenju riječi *brodolomac* upućuje se na *brodolomnika*. Lekseme *buktinja*, *debakl*, *gnev*, *grotlo*, *hleb* ne prati oznaka.

¹⁶ One izazivaju pozitivnu i negativnu reakciju. U srpskom i bošnjačkom jeziku distanca između te dvije polarne pozicije je manja nego u hrvatskom, u kome one imaju izrazito negativnu ocjenu zbog nastojanja u javnom životu (i ne samo u njemu) da se pokaže i dokaže da Hrvatska nije dio Balkana. Da u srpskom jeziku, može biti i vrlo pozitivna pozicija, pokazuje poznata i popularna pjesma iz 90. godina XX v. Grudi moje *balkanske*, u kojoj se kaže: Vole te grudi moje *balkanske*, Oči tvoje jadranske...

R-SANU ne daje nikakve oznake uz *Balkan*, *Balkanac*, *balkanac*.

denuncijant), *gledalac* (gledatelj),¹⁷ (8) neologizmi („nov.“): *golf* (zaljev),¹⁸ (9) ironične: *apoteka* (razg. iron. mjesto gdje je sve skupo, gdje se prodaje po visokim cijenama), *dakati* (stalno govoriti *da*, uočljivo često upotrebljavati *da* + prez. na mjestu infinitiva).¹⁹

3. Druga skupina je sastavljena od riječi koje postoje u oba jezika, ali su u srpskom markirane, a u hrvatskom neutralne. Da bismo izvršili njihovu analizu, morali bismo imati odgovarajući srpski rječnik, koji u datom trenutku ne postoji te stoga možemo samo pretpostaviti da riječi tipa *blagdan*, *opeka*, *plin*, *ronilac*, *šibica*, *šutjeti*, *žigica* dolaze u ovu skupinu.

4. Treća skupina obuhvata riječi koje su u hrvatskom markirane, a u srpskom ili ne postoje ili se uopšte/gotovo ne upotrebljavaju. Ovdje spadaju, prije svega, hrvatski regionalizmi (oznaka „reg.“).

5. Najveću podgrupu čine i t a l i j a n i z m i . Neki od njih su bez bilo kakve markacije: *butelja* ž [tal.] boca za vino izdužena grlića. Drugi imaju oznaku „reg.“: *balancana* (plavi patlidžan), *balin* (zrno sačme), *barilo* (bačva), *biž* (1. zrno graška /ob. u jelu/, 2. /mn biži/ grašak priređen kao jelo [janjetina s -ima]), *botilja* (boca od sedam deci; butelja, buteljka), *ćakula* (često u množini: govorkanje, glasine, brbljarije), *fila* (u kojem se čeka na što, npr. kad se kupuju ulaznice za kazalište), *fumada* (naglo crvenjenje u licu, nastup nervoze i sl. [~e su mi došle]), *ardin* (kultiviran gradski vrt za odmor u primorskim mjestima; perivoj, park), *fjoret* (cvjetić), *fonta* (fant, penj), *frenja* (špekula), *frigati* (pržiti), *fritule* (uštupci), *gaštapan* (vrsta kućnog termita, rus), *grandeca* (stil života mediteranskog građanina koji se zasniva na smislu za uživanje u lijepom, rijetkom i skupocjenom životu na velikoj nozi uglavnom u granicama svojih mogućnosti), *grop* (čvor).²⁰ Neki su obilježene kao „reg. općejez.“: *grilje* (prozorska krila s pokretnim rebrima, omogućuju stalno zračenje i ujedno zaštitu od sunca; šalaporke, rebrenice).²¹

Pretežni dio hrvatskih italijanizama ima dodatnu markaciju (pored „reg.“). Uz jedne stoji oznaka da su razgovornog karaktera („reg., razg.“): *bagulina* (štap za šetnju, špacirštok), *balancja* (vaga (ob. koja ima dvije plitice, od kojih se na jednu stavlja uteg) [baci na ~u izvaži, da vidimo koliko

¹⁷ Riječi *brusač*, *degažman*, *dostava*, *dostavljač*, *gledalac* nisu u R-SANU stilistički markirane.

¹⁸ R-SANU ukazuje samo na upotrebu u sportu.

¹⁹ Uz lekseme *apoteka* i *dakati* R-SANU ne dolazi bilo kakva oznaka.

²⁰ Od navedenih riječi samo neke u R-SANU imaju oznaku: *botilja* (pokr.), *butiga* (pokr.), *bulumenta* (uz 4. značenje 'glava sa neočešljanom, prljavom kosom'), *bira* (pokr.).

²¹ R-SANU ističe da je oblik *grilja* varvarizam.

je to teško]), *barkanj* (/često u nazivima dijelova primorskog grada/ brodari-
ca), *berekin* (deran), *barkarijol* (onaj koji barkom na vesla prevozi putni-
ke /na moru, ob. preko užih kanala/), *bakul* (žohar), *betula* (krčma, gostioni-
ca), *bevanja* (ispičutura, pijanac), *bicerin* (čšaica), *bira* (pivo), *bitva* (stupić
na palubi broda koji služi za vezanje, manji stupić na obali), *bjankarija* (bijelo
rublje, rublje), *bloketa* (predmet koji služi za gradnju zidova itd., od cementa i
drugih smjesa izrađen kvadar i sl., služi ob. za gradnju gospodarskih zgrada),
bocun (1. trbušasta staklena posuda za vino u koju se toči iz bačve, grlo
zvonasto prošireno i ne začepљуje se (prema zapremnini: litraš, litrenjak, poli-
traš, trolitrenjak), 2. velika staklena opletena posuda od pet do deset litara s
ručkom; balon, pletenka, 3. staklena posuda zapremnine ob. tridesetak litara,
neopletena, za držanje ulja i rakije), *bonagracija* (zastornica), *botun* (dug-
me), *bračolet/bračolet* (narukvica), *brikva/brokva* (čavao), *bruškin* (četka),
bukalin (posuda, vrčina), *butiga* (1. trgovina, trgovanje, 2. trgovačka radnja),
cavata (natikača), *centura* (remen kao dio odjeće), *centurin* (uži remen kao
dio odjeće, npr. ženske haljine), *cerot* (1. značenje zakrpa), *četrul/čentrul*
(lubenica), *cukar* (šećer), *cukun* (osoba slabe mogućnosti shvaćanja, onaj koji
vrlo sporo i malo shvaća, glupan), *dota* (miraz), *duzina* (tuce/t/), *farabut*
(onaj koji je na simpatičan način sposoban za razne nevaljalštine), *febra* (tje-
lesna temperatura), *feta* (kriška [~ kruha]), *ffok* (mašna – ukrasni dio odjeće,
način vezanja vrpce, vezice itd.), *fortunat* (naglo, jako nevjeme na moru s
vjetrom), *fota* (loša volja, mrzovolja, ljutnja), *franja/frenja* (kuglica od stakla
kojom se igraju djeca, špekula, pikula), *fregati* (1. /što/ ribati, 2. /koga/
pren. grditi, karati, čitati lekciju komu, 3. /koga, se/ ob. u šali spolno općiti),
frest (koji nije iz ovoga kraja, koji nije iz ovoga mjesta, koji nije iz ove zemlje;
stran (koji je stranac), *fundać* (talog crne kave), *fudra* (podstava), *gorgeđi* (1.
kolorature, 2. lijepo ptičje pjevanje, ptičji pjev koji je nadahnuo stvaranje
kolorature), *gratakaža* (ribež, trenica), *grez* (1. grub [~a žbuka], 2. prost, sirov,
neugladen, neotesan /o načinu ponašanja i društvenom ophođenju/), *grota* (1.
spilja, pećina, 2. (ob. u mn) krupno oštro stjenovito kamenje u tlu, 3. veći gru-
men čega, tvrd komad čega što nije smrvljeno ili otopljeno [živo vapno u
~ama]), *gulozarija* (specijalitet, poslastica, fino jelo, jelo koje posebno ide u tek
i koje se osobito cijeni), *furbarija* (podvala, zamka s prijevarom, postupak
onoga koji je „furbo“, izražena loša svojstva koja graniče s pokvarenošću,
prefriganost).

Uz druge nalazimo oznaku razgovorno-familijarno („reg. razg. fam.“):
bimbin (1. dječji muški spolni organ, 2. (u šali) deprec. spolni organ odrasla
muškarca). Uz treće se samo ukazuje da regionalizam ima ekspresivnu vrijed-
nost („reg. ekspr.“): *franza* (sifilis). U nizu primjera daje se tročlana oznaka
„regionalno – razgovorno – ekspresivno“ („reg. razg. ekspr.“): *baruta* (svađa,
galama u prepiranju, vika u prepiranju), *đoda* (radost, veselje koje se čita na
licu, zanesenost nečim lijepim ili onim što mnogo obećava, ob. u D pun ~e
koji sjaji od veselja, vrlo radostan, oduševljen čime), *ffaka* (stanje oslabljene
aktivnosti, pospano stanje, ob. izazvano promjenom vremena ili kao potreba za

kraćim popodnevnim odmorom; usporenost), *frajun* (onaj koji troši bez računa, koji se razmeće novcem, koji ne drži do novca).

Posebnu podgrupu čine riječi za žargonskom konotacijom. Najjednostavniji slučaj predstavljaju natuknice uz koje stoji samo oznaka „žarg.“: *finta* (sitno lukavstvo; trik, 2. sport spretna kretnja za zavaravanje protivnika u igri).

Žargonizam italijanskog porijekla može biti **(1)** regionalno-žargonska riječ („reg. žarg.“): *broštulin* (pržionik), *ferata* (željeznica), *finiti* (svršiti), *bonkulović* (gurman, sladokusac), **(2)** žargonsko-regionalna riječ („žarg. reg.“): *frajati* (odavati se jelu, piću i drugim užicima, često ne vodeći računa o troškovima, gostiti se, naveliko se častiti, priređivati gozbe), **(3)** razgovorno-žargonski riječ („razg. žarg.“): *bokun* (1. jd komad 2. mn zalogaji, dobra hrana), *borša* (1. torba za svaku upotrebu, za kupovanje); rogožar 2. v. torba, torbica), *bušta* (omotnica, koverta 2. platna vrećica), *bušta* (1. žarg. rij. omotnica, koverta 2. platna vrećica), *fīt* (stanarina), **(4)** regionalna riječ žargonskog i opštejezičkog karaktera, što je kontradiktorno („reg. razg. žarg. općejez.“), **(5)** ekspresivni žargonski regionalizam („reg. žarg. ekspr.“): *fjaba* (bajka na pogrešnom mjestu, izmišljotina, priča bez osnove, prazno obećanje [pričati ~e]), **(6)** regionalna žargonska leksema pejorativnog karaktera („reg. žarg. pejor.“): *fonja* (onaj koji je najgorih moralnih svojstava).

U nekim slučajevima postoje različite markacije dvaju značenja iste riječi: *fermati* 1. reg. žarg. a. zaustaviti b. naznačiti stavom tijela gdje je divljač; markirati (o lovačkom psu), 2. žarg. poštivati, uvažavati koga, držati do koga ili do čega, uzimati u obzir. Četvrti imaju u jednom značenju regionalni karakter („reg.“), a u drugom razgovorno-žargonski („razg. žarg.“): *fešta* (reg. 1. svečanost na dan sveca, proštenje, 2. razg. žarg. svečana priredba; svečanost, veselje). Peti su žargonskog pejorativnog karaktera („reg. žarg. pejor.“): *fango* (čovjek najgorih karakternih osobina; smeće, đubre, ništarija, gad, svinja, ološ, feca, fonja), *feca* (v. fango), žargonskog familijarnog karaktera („žarg. fam.“): *fumati* (pušiti), lokalnog žargonskog karaktera („lokal. žarg.“): *fetivi* (pravi, rođeni, tipični, ob. u kontekstu: ~ Splićanin pravi itd. Splićanin) ili su ekspresivne pejorativne riječi („ekspres. pejor.“): *bulumenta* (gomila /ljudi/, nemirna amorfn masa ljudi). Postoje takođe rijetke i neobične riječi („rij. neob.“): *bastard* (2. vanbračno dijete). Uz neke dolazi tautološka oznaka „reg. lokal.“ (ukazuje se da je riječ regionalna i lokalna): *čaratan* (šarlatan), *fortica* (tvrđava), *friganica* (kriška kruha u jajetu i frigana; prženica). Šeste prati markacija o zanimanju, struci, profesiji – lovačkoj („razg. lov.“): *ferma* (1. stav u kojem pas divljač opaža prije nego što je podigne, 2. položaj lovca kojem hajkači pritjeruju divljač), pomorskoj („pom.“): *bitva* (1. stupić na palubi broda koji služi za vezanje, 2. manji stupić na obali), ribarskoj („rib.“): *fugera* (prenosivo ognjište /najstarije od gline/ za pripremanje hrane /na brodu itd./), ponekad proširenoj „reg. rib.“: *fašin* (snop vriježa vinove loze kojim se love jegulje [loviti ~om, loviti na ~]). Uz sedme se ukazuje da su etnološkog karak-

tera – 1. „etnol. reg.“: *fuštanj* (platno, u određenoj boji i uzorku, za suknju kao dio dalmatinske gradske i seoske nošnje), 2. „reg. razg. entol.“: *fumar* (dimnjak). Uz osme daje se oznaka o političkoj orijentaciji („reg. pol.“): *fiducijar* (1. povjerenik, 2. onaj koji u raznim postupcima biranja zastupnika ima statutom ili sličnim aktom regulirana posebna prava /ob. u Istri/). Posebnu grupu hrvatskih regionalizama čine riječi koje su istovremeno germanizmi i italijanizmi („njem. tal.“): *cukor* [njem. tal.] reg. razg., šećer, cukrenica [njem. tal.] knjiš. posuda u kojoj se poslužuje šećer (uz čaj i sl.); sladornica, šećernica knjiš., *cukarijera* reg. žarg., doza razg., *cukerenica* [njem. tal.] knjiš. posuda u kojoj se poslužuje šećer (uz čaj i sl.); sladornica, šećernica knjiš., *cukarijera* reg. žarg., doza razg.

Od svih navedenih italijanizama samo je pokoji tipičan za srpski jezik i ima sličnu stilističku vrijednost. Takvi bi mogli biti: *bira*, *bulumenta*, *botilja*, *butelja*, *butiga*, *ćakula*, *fermati*, *fešta*, *finta*, *frigati*, *fjaka*, *fortunal* i dr.

6. Pored italijanizama, drugu veću spodgrupu obrazuju *germani* (oznaka „njem.“). Oni u hrvatskom jeziku imaju različitu stilističku oznaku i, koliko ovaj materijal pokazuje, češće su nego u srpskom. Obično se tretiraju kao žargonizmi i obično dolaze bez bilo kakve dodatne oznake (samo „žarg.“). Jedni od njih mogu se naći u srpskom i bosanskom/bošnjačkom jeziku te imati istu ili približnu stilsku vrijednost: *brusthalter* grudnjak, *celer* biljka iz porodice štitarki (selen reg.), *cuger* brzopotezni šah, *cirkel* šestar term. općejez., šestilo, *falcati* presavijati strojem, pregibati na željenom mjestu (papir u knjigovežnici ili tiskari), *fasung* 1. v. utičnica općejez. term., 2. pov. količina hrane koja se dobiva prema zajamčenoj raspodjeli na potrošačke karte, bonove ili točkice, *falš* a. krivotvoren, patvoren, b. pogrešan [~ ton], 2. pril. na pogrešan način [pjevati ~], *felga* kotač automobila (metalno kolo bez gume); naplatak, *frajer* 1. osoba, kicoš koji se pomodno oblači i sl. i nastoji se time istaknuti u svojoj sredini, 2. deprec. površan mladić; nespretnjaković, *fušer* 1. onaj koji radi u fušu (usp.), 2. pejor. onaj koji loše radi (ob. o zanatskoj usluzi) fušeraj vrlo loše, površno obavljen posao, *gemišt* 1. (bijelo) vino s gaziranom mineralnom vodom, 2. žarg. deprec. smjesa,²² *fuš* 1. a. rad protivan zakonu i propisima o zapošljavanju i oporezivanju, b. posao koji radnici ili zanatlije obavljaju u slobodno vrijeme radi zarade izvan radnog vremena u stalnom radnom odnosu; dopunski rad, 2. proizvod površnog rada, loš rad ili loš proizvod rada. Postoje germanizmi uz koje stoji odrednica da su srbizmi („njem. srp.“): *armenski* [njem. srp. jermenski grč.] 1. prid. koji pripada, koji se odnosi na Armeniju i Armence, 2. (-ski) pril. kao Armenac, na način Armenaca, *berza* [njem.] srp., v. burza (i druge riječi).

Neki su manje tipični za srpski i bosanski/bošnjački jezik: *bedinerica* dvorkinja, spremačica, *brocak* torba (doslovno: torba za kruh) koja se u opre-

²² U R-SANU *gemišt* je označen kao varvarizam.

mi lovca, planinara itd. nosi preko jednog ramena, *buzenhalter* grudnjak, *drotar* 1. putujući popravljivač lonaca i sl.; kotlokrpa, 2. onaj koji po vanjštini i ponašanju ostavlja dojam najneuglednijeg društvenog sloja, *fergazer* rasplinjač term. općejez., *foršus* 1. v. predujam, kapara [dati ~], 2. iron. začecije djeteta prije braka [bilo je ~a], *fuserica* naprava ili stroj koji se pokreće pritiskom stopala na pedalu i sl. (zubarska bušilica, brus, šivaći stroj) u kartaškoj igri u kojoj onaj koji odigrava ima dvije niže karte (dečko, kralj) od protivnika (dama, as), tako da će izgubiti obje, 2. nevolja, teška situacija, škripac □ biti u ~i, upasti u ~u, *gabula* 1. situacija, *grif* način hvatanja u borenju, *hakl* 1. v. kuka, 2. nogomet koji se igra za zabavu i bez strogih pravila, posebno bez strogog pravila o grubosti, pomaganju rukama i sl., 3. neol. mali nogomet, *herckandidat* obožavatelj koji ima izgleda kod dame kojoj se udvara.²³

Postoje slučajevi kada je u hrvatskom italijanska razgovorna riječ, a u srpskom neutralna: *bataljon* term. jedinica vojske jačine ob. triju satnija kopnene vojske.

Podgrupu hrvatskih žargonskih germanizama sa dodatnom konotacijom čine riječi sa oznakom – 1. „žarg. lokal.“: *cajger* kazaljka (na satu), *ciferšlus* (patentni) zatvarač; smičak rij., *feler* greška, roba s -om žarg. roba s greškom, *gajba* 1. košara ili plastični sanduk za određeni broj boca u transportu, 2. v. krletka, kavez, 3. sport žarg. zgoditak u nogometu, rukometu, 4. žarg. izba, soba, stan, 5. žarg. zatvor □ otići u ~u; naći se u ~i žarg. otići u zatvor (ob. u šali, kao mogućnost za manju krivicu),²⁴ 2. „žarg. reg.“: *fašnik* poklade, karneval, *frajati* čekićem čistiti površinu od stare naslage žbuke, *heksenšus* lumbago, križobolja, 3. a) „žarg. razg.“: *bren-škare* frizerske škare za izradu uvojaka (jedan krak koritast, drugi ulazi u nj, upotrebljavaju se zagrijane), usp. kolmovati, b) razg. žarg.“: *hereroman* lagan roman ljubavnog sadržaja namijenjen sentimentalnosti naklonjenom širokom čitateljstvu, *blenda* otvor fotografskog aparata koji na većoj ili manjoj površini otvara objektiv i izlaže film svjetlu; zaslon, *borer* svrdlo (ručno i dio bušilice), *feš* koji je lijep i dolična izgleda; pristao, skladan, elegantan,²⁵ c) „razg. lokal. žarg.“: *cimerman* tesar cimet m [orij.] 1. mirisna i slatkasta korica vrste tropske lovorike (*Cinnamomum zeylanicum*), upotrebljava se kao začim za slatkiše i

²³ Uz lik *bedinerka* R-SANU dodaje oznaku „varv.“. Riječ *drotar* ovaj rječnik tumači kao pokrajinsku, a *grif* kao varvarizam. U njemu nismo našli *brocak* i *buzenhalter*.

²⁴ R-SANU uz značenje 'drveni sud načinjen od pet daska u kojem se nosi nešto sitno' stoji oznaka „pokr.“.

²⁵ U R-SANU *blenda* ima neutralnu vrijednost, a *borer* se tumači kao varvarizam i upućuje na *burgiju*.

pecivo 2. nijansa smeđe-ružičaste boje, 4. „žarg. fam.“: *gem* gemiš²⁶, 5. „žarg. vulg.“: *fukati* spolno općiti, 5. „reg. žarg.“, *grunt* posjed, *ganjak* reg. žarg. 1. prolaz pod lozom do kućnih vrata kroz dvorište 2. žarg. reg. lokal, hodnik,²⁷, 6. „lokal. žarg.“: *filati* (što) nadijevati, puniti, *fleka* mrlja, *glat* (ob. u Zagrebu) pril. (čest.) glatko, bez problema, slobodno, jednostavno [nekoć kad je muškarac vidio ženu da na ulici puši smio ju je ~ nagovoriti] (usp. nagovoriti 2), *rešt* haps, zatvor term. općejez. pržun (usp.), buhara (usp.), butura (usp.), čuza (usp.), *beštek* pribor za jelo, jedaći pribor,²⁸ 7. „deprec. žarg.“: *bircuz* krčma, gostionica,²⁹ 8. „pov. žarg.“: *frajla* [njem.] pov. žarg. gospođica, djevojka (u godinama kad više nije djevojčica) stara ~ a. pov. djevojka koja je prešla godine u kojima se po nekadašnjim običajima morala udati; stara cura, stara djevojka, b. muška stara ~ podr. muškarac, ob. stari momak koji ima loša svojstva stare frajle (neurotičnost, mušičavost, sitničavost, sklonost ogovaranju itd.), 9. žargonizmi sa dva značenja različite stilističke vrijednosti: *Agramer* (ž spol *Agramerica*) 1. (doslovno o osobi) žarg. građanin Zagreba u značenju osobina koje mu se pripisuju (pristojnost, ugladenost, građanski odgoj, tolerancija, suzdržanost u javnom djelovanju i angažiranju), 2. pov. publ. žarg. (list *Agramer Zeitung*),³⁰ *gastarbajter* 1. žarg. onaj koji je na privremenu radu u stranoj zemlji, 2. žarg. deprec. onaj koji je na ono što nosi od kuće dodao neke navike i ukus stečen na radu u inozemstvu.³¹

Drugu veću podgrupu obrazuju germanizmi razgovornog karaktera: *cigla* opeka, *bedeker* knjiga ili brošura koja služi kao vodič za putovanje s kulturnom svrhom (razgledanje znamenitosti itd.); vodič, *bina* pozornica, *dunst* ono što se dobije kuhanjem u pari, što se zaparilo kuhanjem (ob. voće), *nemati* ~a (o čemu) nemati nikakva znanja, biti neznalica, *faliti* nedostajati, manjkati, *farba* boja općejez. term., *feder* opruga term., *filc* pust; pustina, klobučina, *fliša* boca općejez. term., *gelender* rukohvat, *fras* grč koji nastaje od nekog vanjskog razloga ili u jakom plaču kao nemogućnost dolaženja do

²⁶ R-SANU navodi uz *gem* samo “sport.”.

²⁷ *Grund* se u R-SANU tumači kao varvarizam. Ovaj rječnik *ganjak* obilježava kao pokrajinsko i upućuje na varvarizam *ganak*.

²⁸ Uz riječ *glat* R-SANU ne daje nikakvu oznaku, a uz *beštek* stoji „varv.“.

²⁹ R-SANU navodi niz istokorijenskih riječi: *birz* (pokr. *birtija*), *birzuz*, *birza-uz*, *birzaus*.

³⁰ R-SANU ukazuje da riječ *agramer* (nema *Agramer*) ima ironičan karakter u značenju ‘Zagrepanin koji je vaspitan u nemačkom duhu’.

³¹ Kad je izašao R-SANU sa slovom G (1965), ova se riječ još nije bila odo-maćila pa je u ovom rječniku i ne nalazimo.

daha (u male djece); sklopci, zacena.³² U srpskom jeziku neki od njih imaju neutralnu vrijednost: *cigla*, *bina*, *flaša*.

Niz germanizama dobija u hrvatskom rječniku dvojnu markaciju: „razg. lokal.“: *figa* smokva općejez., *heklati* kačkati, ili „razg. lokal. reg.“: *gemitlih* osjećaj ugodnosti u umjerenosti i prisnosti ambijenta i osjećaju mjere izgrađenom u građanskom društvu i po građanskom srednjoevropskom ukusu. Markaciji „razg.“ ponekad prethodi oznaka da se radi o germanizmu lokalnog karaktera: *cigaršpic* cijev u koju se umeće cigareta za pušenje; usnik, cigarretnik knjiš., cigalin lokal., razg., cigarnjača rij. neob., cigaruša rij. neob., muštikla reg. razg. ili regionalnog karaktera: *cukor* šećer, *foršibati* (što) popraviti cipele tako da se izmijeni poplat i prednji gornji dio (kapica) [~ cipele], *hozentregeri* naramenice, *fara* župa. Nijedna od njih nije tipična za srpski i bosanski/bošnjački.

Treći čine regionalizmi: *špacirštok* štap za šetnju, *gablec* užina, *germa* kvasac, pjenica.³³

Germanizmi mogu imati dodatnu oznaku – 1. etnološku: *cug* 1. etnol. žarg. v. vlak [zagorski ~ vlak koji iz Zagreba vozi u Zagorje], 2. šah. žarg. v. potez [u dva ~a u dva poteza], *fascug* kliješta za pritezanje obruča na bačvi, *fertun* kožna pregača koja kovača štiti od vatre, *hamor* veliki kovački čekić (ob. se razlikuje od malog čekića koji se zove kladivac), *gmajna* reg. pov. općinski zajednički pašnjak,³⁴ *fizir* letvica na kojoj su označeni razdjeli, služi za baždarenje bačve, 2. arhaičnu: *grajzler* 1. reg. zast. mali trgovac mješovitom robom; sitničar (drugo značenje ima drugačiju oznaku: 2. *deprec* onaj koji nije sposoban da stekne uvid u opće interese, koji se bavi samo svojim sitnim problemima i interesima),³⁵ 3. neološku: *gilda* – ova je riječ u prvom značenju neologizam (2. neol. udruženje, udruga, društvo [Erasmus ~], a u 1. pov. u srednjem vijeku savez trgovaca ili zanatlija u nekim zemljama i odgovara cehu i esnafu).³⁶

Posebnu podgrupu čine hrvatski kalkovi za koje ne nalazimo ekvivalente u srpskom jeziku: *brkbinda* [njem. kalk] žarg. arh. brkovez m traka kojom

³² Riječi *bedeker* i *bina* nemaju u R-SANU nikakvu stilističku oznaku. Lekseme *dunst* i *gelender* se objašnjavaju kao varvarizmi.

³³ U R-SANU *gablec* je označen kao varvarizam, a *germa* kao varvarizam pokrajinskog tipa („varv. pokr.“).

³⁴ Riječ *gmajna* R-SANU ima oznaku „varv. pokr.“ u značenju ‘zajedničko, opštinsko zemljište, koje se može slobodno iskorišćavati’.

³⁵ U R-SANU *grajzler* se tumači kao varvarizam, a nema natuknice za *deprec*.

³⁶ *Gilda* ima u R-SANU neutralnu vrijednost.

se noću vežu brci da bi zadržali željeni oblik, *brzovlak* [njem. kalk] neol. brzi vlak, *glasnogovornik* knjiš. neodom. [njem. kalk] zvučnik.³⁷

Druge markacije su rjeđe – 1. „pejor“: *hohštapler*. 1. onaj koji pomoću spretna nastupa i manira pribavlja pristup u društvo, 2. onaj koji živi raskošnije nego što ima sredstava, koji se izdaje za nešto više nego što jest [veliki ~, teški ~], 2. „term.“: *fuga* spoj između elemenata konstrukcije, kamenova ili pločica; reska, *bager* m [njem.] općejez. term. vozilo ili plovilo za vađenje pijeska itd., za čišćenje dna od nanosa, za raščišćavanja, iskopavanja i druge grube građevinske poslove; jaružalo (arh., gliboder neodom.),³⁸ 3. „pren“: *bedekerski* 1. koji je izložen kao u vodiču za putovanje, 2. pren. deprec. suviše pojednostavljen; površan (o tekstu ili informaciji od koje se očekuje iscrpnost ili temeljitost).³⁹

U nekim slučajevima riječ je na posredan način ušla iz njemačkog u hrvatski jezik: *drek* [njem. posr.] razg. žarg. 1. izmet, 2. ono s ništa ne vrijedi; beznačajna sitnica, koješta.⁴⁰ Ponekad se radi o **(a)** francusko-njemačkoj riječi: *bataljun* m (bataljon razg.) [fr. niem.] term. jedinica vojske jačine ob. triju satnija kopnene vojske ili **(b)** njemačko-mađarske vojske („njem. mađ.“): *huncut* razg. pejor. prepređena osoba, spremna na sitne prevare i nestašluke [on/ona je ~].

7. Od hrvatskih *mađarizama* jedan dio se upotrebljava u srpskom i bosanskom/bošnjačkom sa istom stilskom vrijednošću – **(a)** ekspresivnom: *buđelar* ekspir., v. lisnica, *đilkoš* reg. ekspir. obijestan mlad čovjek, pun snage; vjetrogonja, kicoš,⁴¹ **(b)** pejorativnom: *bitanga* pejor. onaj koji je pun najgorih svojstava, onaj od koga se može očekivati samo loše; ništarija [prava, velika ~]⁴², **(c)** razgovornom: *čikoš* reg. razg. etnol., konjušar. Neki mađarizmi su tipični samo za hrvatski jezik, npr. *Eseker* (z spol. Esekerica) žarg. fam. Osječanin.⁴³ Najveći dio drugih hrvatskih mađarizama ima oznaku

³⁷ Riječ *brkbinda* nismo našli u R-SANU, dok se *brzovlak* tumači kao kovanica (isto i *brzovoz*). Uz leksemu *glasnogovornik* ide oznaka da je kovanica.

³⁸ Uz *bager* R-SNU ne dolazi nikakva stilska markacija.

³⁹ Ovaj pridjev ne nalazimo u R-SANU.

⁴⁰ U R-SANU postoje sasvim drugačija značenja riječi *drek*, i to pokrajinskog karaktera: **1.a.** zastirka na kolima radi prenošenja nekog rada (žita, šljiva...); kola tako zastrta, **b.** tovar, količina hrane koja stane u takva kola, **2.** kola s lotrama, taljiga, **3.** direk, kolac za lotru na kolima, podupirač.

⁴¹ R-SANU ukazuje da je ova riječ često pogrdna, a da oblik *dilkoš* ima pokrajinsku vrijednost. Uz *buđelar* ne stoji bilo kakva oznaka.

⁴² R-SANU ne ukazuje na obilježenost ove riječi.

⁴³ Datu leksemu R-SANU tumači kao „varv. zast.“.

„regionalno“: *biroš* (*biruš*) pov. reg. najamni radnik na selu, *birov* pov. reg. 1. najniže zvanje u službi u malim mjestima i naselju; seoski pozivar, vikač, seoski bubnjar; dobošar lokal., 2. općinski starješina; kmet etnol., *čarda* reg. u panonskim krajevima gostionica izvan naselja, *čorda* reg. etnol., krdo, *čor-dar* reg. etnol., onaj koji čuva čordu; govedar, svinjar.⁴⁴ Neki imaju više oznaka: *džak* reg. razg. etnol., v. vreća.

8. Što se tiče *anglicizama*, jedni imaju u hrvatskom razgovorni karakter, a u srpskom su neutralni: *bek* sport razg., v. branič, *broker* term. razg. onaj koji na burzi izravno prati kretanje vrijednosti dionica i drugih vrijednosnih papira, njima trguje ili posreduje pri njihovoj kupnji i prodaji; burzovni stručnjak; senzal arh., burzovni mešetar arh. peyor.⁴⁵ Stilističku nepodudarnost između jezika nalazimo u riječima tipa: *bitnik* pripadnik kulturnog alternativnog svjetonazora u Sjedinjenim Američkim Državama sredinom 20. stoljeća, *buldožer* općejez. term. motorno vozilo, stroj za poravnavanje tla, zemlje; razrivač konstr. neodm., *golf* 1. igra na prostranim travnatim terenima tvrdim lopticama koje se posebnim štapovima tjeraju u jamice preko raznih zapreka, 2. neol. publ. v. zaljev.⁴⁶ Postoje riječi bez stilističke oznake u hrvatskom, a u srpskom su neutralne: *finiš* u 1. značenju: sport. završni, odlučni dio natjecanja u brzini; završnica. Neki anglicizmi se u hrvatskom tretiraju kao žargonizmi: *džanki* 1. krajnja faza ovisnosti o drogi, 2. osoba u takvom stanju.

Drugi kolokvijalizmi u hrvatskom imaju još jednu ili dvije oznake – **(1)** „razg. reg.“ ili „reg. razg.“: *demižon* razg. reg. opletena staklena boca s pletenom ručkom za nošenje, zapremnine ob. od tri do deset litara; pletenka; demižana (razg. reg., demižonka (reg. razg.)), **(2)** „razg. žarg.“: *finiš* u 2. značenju: razg. žarg., završetak, *bodi* v. steznik, **(3)** „žarg. razg. gov.“: *hepiend* žarg. razg. gov. sretan završetak književnog djela ili filma, ob. prema očekivanjima,

9. Pored italijanizama i germanizama veliku grupu hrvatskih posuđenica čine riječi *orijentalnog porijekla* („orijent.“). Ali za razliku od prvih ova je grupa karakteristična gotovo u jednakoj mjeri za srpski i bosanski/bošnjački jezik. Naime u analizi 126 orijentalizma sa stilističkom oznakom koje smo izvadili iz Anićeva rječnika nismo zapazili nijedan koji ne bi bio istovremeno srpski i, pogotovo, bosanski/bošnjački. Među tim riječima tri se eksplicitno vežu za srpski jezik: *Arnaut* srp., v. Albanac općejez.

⁴⁴ Uz *biroš* R-SANU ne stoji oznaka, a uz *birov* ona dolazi u 3. značenju (zast. 'seoski knez') i 4. značenju (zast. pokr. 'predsjednik gradske opštine i njenog suda').

⁴⁵ Riječ *broker* nismo našli u R-SANU.

⁴⁶ Riječ *bitnik* ima u R-SANU značenje 'individualno biće'. Uz *buldožer* ne dolazi bilo kakva oznaka. *Golf* se ne tumači kao neologizam.

term., *čifta* reg. deprec. srp. 1. trgovčić, sitničar, 2. lihvar, zelenaš, kaišar, 3. pren. filistar, *delija* 1. pov. a. pripadnik posebne turske konjice s kraja 15. i početka 16. stoljeća, b. tjelesna straža vezira, valije ili paše, 2. a. meton. reg., srp., junak, b. kršan, jedar momak,⁴⁷ *čarovija* eksp. čaršaf (čaršav) 1. term. u islamu plahta u kojoj se umrli sahranjuje [obredni ~], 2. srp., v. plah-ta, *čaršaf* (čaršav) 1. term. u islamu plahta u kojoj se umrli sahranjuje [obredni ~], 2. srp., v. plahta

Analiza pokazuje da hrvatski jezik ima manje neutralnih orijentalizama nego druga dva jezika (u našem spisku takvih je svega 6): *cimet* 1. mirisna i slatkasta korica vrste tropske lovorike, *čabar* veća drvena posuda s dvije uške, služi pranju; *dugme* 1. pločica (ob. okrugla) koja prolazi kroz rupicu (tkanine, kože i sl.) i zakapča; puce, botun, gumb (reg. i razg.), *durbin* ručni dalekozor za jedno oko; kanočal (reg. pom. pov.),⁴⁸ *fildžan* šalica bez uske, orijentalno ukrašena, za crnu kavu, čaj ili salep, *fitilj* v. stijenj; svještilo opće-jez. razg. knjiš.

Najviše hrvatskih orijentalizama ima regionalnu markaciju („reg.“) – gotovo polovina (74 od 126). Među njima izdvaja se 20 orijentalizama koji (osim „reg.“) nemaju dodatnu oznaku: *amidža* stric, *arpadžik* crveni luk za sadenje; paradžik (lok.), *bašča* v. vrt, *ben* madež prirodan ili nanesen na put kao ukras, osobito na licu (za razliku od nekih drugih jezika, madež nema imena prema mjestu na tijelu), *bezistan* zidana i natkrivena tržnica u orijentalnom stilu; bazar, *bostan* 1. a. lubenica, b. zajednički naziv za dinju i lubenicu, 2. mjesto gdje raste bostan; bostanište □ obrati ~ razg. loše proći, nas-tradati kao Geschichter, *čam* jelovo drvo; jelovina, *čengija* željezna kuka o koju se u mesnici vješa meso, mesarska kuka; *čengele*, *čengel*, *čengela*, *čilibar* 1. v. jantar, 2. etnol. sorta stolnoga grožđa, *dagara* posuda u koju se stavlja žeravica da bi se zagrijala prostorija; žeravnik; *mangal* (reg.), škaldin (reg.), *daidža* ujak – stric/ujak, dundo m reg., stric ili ujak, *daidžinica* daidžina žena; ujna, *dolma*. 1. nadjev od mljevena mesa i riže, 2. jedno od jela s takvim nadjevom, *dušek* madrac, *džanarika* (*dženerika*) krupan, okrugao žuto-crven plod šljive (*Prunus insitilia*), *đardin* kultiviran gradski vrt za odmor u primorskim mjestima; perivoj, park, *devrek* 1. pekarsko pecivo u obliku kotu-ra, 2. svitak od rupca ili od komada krpe koji se podmeće kad se nosi teret na glavi, *đulbastija* (*čulbastija*) orijentalno jelo, tučeno meso na žaru, *gajret* pomoć, solidarnost (javlja se u imenima muslimanskih organizacija), *hamam*

⁴⁷ Riječ *delija* prema R-SANU ima u nekoliko značenja neutralni karakter, a u drugim je obilježena: „ist.“ (pripadnik nekog roda vojske), „etn. hip.“ (naziv kojim nevjesta oslovljava nekog od mladih muškaraca iz mladoženjinog roda), „pokr.“ (naj-veće povijeno pero u pijetlovom repu).

⁴⁸ *Dugme* je u R-SANU pokrajinska riječ u značenju 'zrno grožđa'.

(*amam*) kupalište s toplom vodom ili s parom.⁴⁹ Najčešći dodatni marker uz „reg.“ je „razg.“: *bujrum* uzv. izvolite (pri ugošćivanju, čašćenju i nudenju), *čereg* (*čerek*) dio zaklane životinje tako podijeljen da odgovara četvrtini, *čuruk* 1. m tjelesni nedostatak, mana (obično domaće životinje, ekspr. za osobu), 2. prid. nepromj. a. lažan ili nevaljao; škart (o komadu novca ili novčanici), b. nepouzdan, smušen, priglup (o osobi), *ćebe* pokrivač bez podstave za svaku priliku, u domaćoj izradi od vune, v. deka (općejez.), *ekmedžija* v. pekar.⁵⁰ Dvojna markacija može da se tiče samo jednog od značenja: *burgija* 1. reg. razg. svrdlo, 2. a. besmislica, budalaština, b. glupava šala, glupo prenemaganje, □ para vrti gdje ~ neće novac mnogo ili sve postiže, *fīšek* 1. v. patrona, 2. reg. razg. a. šiljast oblik papirnate vrećice, vrećica šiljasta oblika (ob. izrađena rukom), b. takav tuljac za sladoled.

Uz orijentalizam regionalnog karaktera mogu doći i dvije-tri dodatne konotacije – **a**) „reg., razg. etnol.“: *čakija* reg. razg. etnol. džepni nož sa sklopivom oštricom, *džaba* (*džabe*) reg. razg. etnol. 1. a. besplatno, badava, b. vrlo jeftino [dajem ~], 2. uzalud, utaman, badava [~ se trudiš, ~ pričaš] D ~ mu bilo ne zanima me, dosadno mi je, neka ga, neka mu je, neka ide svojim putem, **b**) „reg. razg. ekspr.“: *bataliti* (što) 1. napustiti, ostaviti (neki posao), 2. pokvariti, srušiti, upropastiti, razbataliti (neku spravu lošim rukovanjem),⁵¹ **c**) „reg. razg. ekspr. etnol.“: *dert* duševna, ob. ljubavna bol i javno pokazivanje te boli (često potaknuto pićem) [pasti u ~ opijati se zbog ljubavne boli],⁵² *džabaluk* 1. stanje kada je sve džabe, sve je badava; jeftinoća, 2. život bez rada, lagodan način zarađivanja, **d**) u različitim kombinacijama: *akšam* 1. reg. razg. jez. knjiž. etnol. prvi večernji mrak, sumrak, 2. večernja molitva po islamskim običajima, *avlija* reg. razg., 1. dvorište općejez., dvor reg. etnol. jez. knjiž., 2. naplav oko čatrnje za hvatanje kišnice, *čelebija* reg. raz. pov. 1. naslov školovana čovjeka, dodaje se uz vlastito ime, 2. titula mladića plemićkog roda;

⁴⁹ U R-SANU lekseme *amidža*, *bašta*, *ben*, *bezistan*, *durbin*, *đulbastija*, *čulbastija*, *gajret*, *hamam/amam*, *mangal/mangala* ne prati nikakva oznaka. Uz *arpadžik* dolazi „arg.“ (‘sitan crni luk za rasađivanje’) i „pokr.“ (‘vrsta sitnih miršljivih krušaka’). Turcizam *bostan* ima pokrajinski karakter u 3. značenju (‘povrtnjak’), 4. značenju (‘povrće’), 5. značenju (‘voćnjak’), 6. značenju (‘bašta, cvjetnjak’) i 7. značenju (‘šumica, zabran’). Riječ *dušek* je u 2. značenju obilježena kao „fisk.“ (prostirka ispunjena dlakom). Uz riječ *dagara* dolazi oznaka „pokr. i zast.“. Lekseme *daidža* i *daidžinica* se tumače kao pokrajinski oblici. Turcizam *dolma* samo u 4. značenju (donji dio konstrukcije čamca) ima pokrajinski karakter. *Dardin* se objašnjava kao italijanizam pokrajinskog karaktera (*giardino*). U značenju ‘veliki komad hljeba’ riječ *devrek* ima pokrajinski karakter.

⁵⁰ U R-SANU uz *bujrum* ne dolazi nikakva oznaka, a *ekmedžija* se tumači kao pokrajinska riječ.

⁵¹ R-SANU ne daje nikakvu oznaku.

⁵² U R-SANU ne nalazimo stilističku markaciju.

gospodin, *ekser* reg. razg. ekspr., v. čavao (općejez. term.), *fajda* (*vajda*) reg. razg. žarg., korist (od toga) nema ~e žarg. fam. od toga nema koristi, slaba korist od toga, *čuruk* reg. razg. 1. m tjelesni nedostatak, mana (obično domaće životinje, ekspr. za osobu), 2. prid. nepromj. a. lažan ili nevaljao; škart (o komadu novca ili novčanici), b. nepouzdan, smušen, priglup (o osobi).⁵³

U regionalnim orijentalizmima postoje čiste ekspreseme („reg. eksp.“): *aferim* uzv. bravo!, odlično!, izvrsno!, svaka (ti) čast!, *bonluk* obilje (u dobrom životu), odlično imovno stanje, kadikad bolje nego što je potrebno ili što tko zaslužuje [sva ta obijest, to je od ~a] opr.: fukarluk, *budžak* skroviti kut, skrovito mjesto u kući, ono gdje svega može biti (otpadaka, paučine itd.) – ugao/kut/čošak/budžak, *fukarluk* bijeda, siromaština, krajnja oskudica, gola nevolja, ljuta sirotinja opr.: bonluk, *hadum* (*hadumac*) 1. pov. eunuh, uškopljennik, 2. pren. deprec. nesposoban, neokretan čovjek, čovjek bez stvaralačkih snaga, *hajvan* 1. živinče, životinja, 2. zb. stoka, marva, *hrsuz* (*rsuz*) lopov, kradljivac, *hršum* (*ršum*) velika ljutina, razbješnjelost, bijes.⁵⁴ Neke od njih imaju dodatnu oznaku „etnol.“: *dežmekast* (*dežmekav*) koji je mekane grade, koji nije mišićav; mekan, pupast, debeljuškast.

Ekspresivnost je ponekad prisutna samo u jednom od značenja, npr.: *čorsokak* 1. reg. sporedna slijepa uličica, sokak bez izlaza na jednom kraju, 2. općejez. pren. razg. ekspr. bezizlazan položaj, nemogućnost da se nade rješenje; knjiš. isto slijepa ulica.

Što se tiče razgovornih orijentalizama, njih je u našem spisku 19. Neki od njih imaju samo jednu oznaku – „razg.“: *bambadava* pojačano *badava* vrlo jeftino, za bagatelu, *beričet* 1. a. dobar urod, bogat prinos, dobra ljetina, b. izobilje, 2. dobar učinak, solidna dobit; korist, *bud* (*budā*) plijesan (term. općejez.), *drangulija* sitnica bez velike vrijednosti (ob. ono što služi za ukras, bižuterija, razne figurice i sl.), *džumbus* vreva, galama, zbrka, nered, graja, *haps* v. zatvor (term. općejez.), rešt [njem.] lokal, žarg., pržun (usp.), buhara (usp.), butura (usp.), čuza (usp.).⁵⁵ Uz veći dio dolazi još jedna markacija – 1. „razg. reg.“: *deverati* boriti se sa životnim teškoćama; kuburiti, *dućan* trgovina, prodavaonica □ moja roba moj ~ (komu hoću tome dam) svatko ima pravo ulaziti u intimne veze kako želi i nema komu polagati računa, svat-

⁵³ Riječi *akšam* i *avlija* nisu u R-SANU stilistički markirane.

⁵⁴ Uz riječ *aferim* ne dolazi u R-SANU nikakva oznaka, riječ *bonluk* ima pokrajinski karakter, a takvu vrijednost ima *budžak* samo u 4. značenju (‘ulaz u tor gdje se obavlja muža ovaca’), dok je u 5. značenju („v. *bagaš*“) arhaizam.

⁵⁵ Riječ *badava*, *bambadava*, *beričet* se tumače u R-SANU kao varvarizmi, a *drangulija* u 1. značenju ima ironičan karakter (a. ‘predmet bez vrednosti, jeftina, nepotrebna stvar’, b. ‘mali ukras, đinđuva, privesak’), a u drugom neutralan (‘beznačajna stvar, glupost, tričarija’).

ko je svoga tijela gospodar (ob. o ponašanju ženske osobe); zatvoriti ~ razg. iron. ostaviti se nekog neuspješnog posla,⁵⁶ 2. „razg. iron.“: *bajbuk* (*bajbok*), zatvor (općejez.), buhara, hapsana (razg. iron.),⁵⁷ 3. „razg. pejor.“: *bilmez* 1. glupak, osoba tupe pameti, 2. glomazan čovjek, velike snage, podesan da sve izdrži, na kojega ništa neće (bolest, zaraza),⁵⁸ 4. „razg. ekspr.“: *dokusuriti* (koga, što) uništiti koga, učiniti kraj; dokrajčiti,⁵⁹ 5. „razg. etnol.“: *durati* 1. postojano podnositi teškoće, izdržavati napore (o osobama), 2. izdržavati trošenje od rabljenja, biti otporan na habanje (o stvarima i materijalima); trajati.⁶⁰ Ima više primjera sa tri oznake ili više oznaka: *adet* razg. reg. etnol. običaj iz narodnog života; navika, navada, *bečar* razg. reg. etnol. 1. mladi neženja, momak, 2. veseljak, sklon piću, jelu, veselju i ženama, *alem* 1. razg. reg. jez. knjiž., dijamant; briljant općejez. term., 2. razg. ekspr. općejez. velika dragocjenost koja se ističe ljepotom, *čekić* razg. term. općejez. 1. ručno oruđe s najčešće drvenom drškom i posebno oblikovanim vršnim metalnim dijelom kojim se ukucavaju čavli, 2. dio uređaja i sl. koji služi da tuče ili podsjeća na čekić, *đuture* 1. razg. žarg. reg. sve zajedno, sve koliko ima (ob. za kakav proizvod koji se inače prodaje na komade ili po kilogramu); najednom; osjekom, upoprijeko, paušalno, 2. iron. svi ljudi, svi problemi itd. uzeti zajedno ili ujedanput, najednom, *žigerica* razg. etnol. reg., jetra.⁶¹

Specifičnost hrvatskog jezika je vezivanje razgovornog orijentalizma *čarapa* za entonim *Hercegovac*, posebno u vicevima: *čarapa* (bijeće ~e) razg. Hercegovac (pripisuje mu se da uz tamno odijelo u svečanijoj prilici nosi bijele čarape).

Treću veću podgrupu čini orijentalizmi sa primarnom oznakom „etnol.“ (12 primjera). Ni u jednom slučaju oni nemaju samo etnološku markaciju jer ih uvijek prati neka dodatna – 1. najčešće „etnol. reg.“: *čaršija* dio mjesta (ob. ulica ili trg) u kojem se odvija glavni proizvodni, trgovački i društveni život, 2. pejor. utjecajni ljudi i njihovo djelovanje na javnost i javne interese (u balkanskim zemljama), *dizgin* uzde kojima se upravlja konjem; vodice; vojke (etnol. lokal.), *džamadan* (*džemadan*) 1. dio muške nošnje; prsluk, 2.

⁵⁶ Glagol *deverati* je prema R-SANU u 2. značenju pokrajinskog karaktera (‘provoditi u bdenju’). Uz *dućan* ne dolazi nikakva oznaka.

⁵⁷ R-SANU ne daje riječ *bajbuk*, već samo vulgarizam *bajbok*.

⁵⁸ *Bilmez* se u R-SANU tumači kao varvarizam.

⁵⁹ Ovaj glagol nema u R-SANU nikakvu oznaku.

⁶⁰ R-SANU ne ističe stilističku vrijednost glagola *durati*.

⁶¹ U R-SANU *adet*, *alem* i *đuture* se tretiraju kao neutralne riječi, dok *bečar* ima u tri značenja markaciju: „ist.“ (‘ratnik, dobrovoljac, vojnik najamnik’), „zast.“ (‘organ izvršne vlasti, pandur’), „pokr.“ (‘najamni radnik; pomoćnik u trgovačkoj radnji, kalfa’).

kožnata torba, *čakšire* dio muške nošnje, hlače od domaće valjane vune, široke u gornjem dijelu, uske od koljena do gležanja (preko toga dijela nose se čarape),⁶² ponekad složenog tipa *čelepōš* 1. etnol. reg. pov. čohana kapa crvene boje kao dio muške nošnje u nekim zemljama Turskog Carstva, 2. kapica duhovnika, prati oblik glave, nosi se i ispod drugog pokrivala, *baksuz* etnol. reg. razg. 1. a. onaj koji nema sreće, kojega ne prati sreća; pehist(a) razg., zlosretnik (općejez.), b. koji nosi nesreću drugome opr.: batlija, 2. nesreća, loša sreća, zla sreća; smola, peh, *ćumez* 1. etnol. reg., v. kokošinjac, 2. peyor. deprec. neuredna prostorija, 2. „etnol. lokal.“, „pren. reg.“: *duduk* 1. etnol. lokal, pastirska svirala, 2. pren. reg., glupan, budala (biti) glup kao ~ vrlo glup; spavati kao ~ vrlo tvrdo spavati⁶³, 3. „etnol. općejez.“, „reg. etnol. ekspr.“, „pren.“: *aždaja* 1. etnol. općejez. proždrljiva zvijer iz bajke i pripovijetke, jeziva izgleda i obično zelene boje, s nekoliko glava; zmaj; aždaha reg. etnol. ekspr., 2. pren. zla, opaka žena.⁶⁴

Bez oznake „reg.“ regionalni orijentalizmi imaju različite stilističke vrijednosti – 1. „etnol. orij. arh.“: *čardak* 1. etnol. orij. arh. a. prostorija na katu s dijelom izbočenim prema ulici, b. pov. stražarnica, 2. etnol. reg. gostinjska soba na katu u kući orijentalne gradnje, 3. razg. reg. koš za kukuruz na stupovima; kukuruzana, 2. „etnol.“, „ov.“, „pren. iron.“, „etnol.“: *barjaktar* 1. a. etnol. onaj koji nosi barjak; zastavnik, b. pov. zastavnik vojske Turskog Carstva, 2. pren. iron. onaj koji se ističe i predvodi [~ ideologije], 3. etnol. alkar koji u svečanoj povorci nosi zastavu.⁶⁵

U našem spisku postoje (a) orijentalizmi koji su isključivo ekspresemi („eksp.“): *dželat* 1. krvnik (kao izvršilac smrtne kazne), 2. onaj koji je okrutan; dušmanin, *džin* div, gorostas, (b) orijentalizmi koji su isključivo pejorativi („peyor.“): *alapača* ženska osoba koja se nepristojno ponaša, viče, ogovara itd.; prostakuša, *busija* zasjeda 2. pothvat ili djelatnost da se niskim sredstvima iz potaje, iza leđa nešto učini ili nekome nanese zlo; zaplotnjaštvo, busijaš peyor. onaj koji djeluje iz busije, zasjede⁶⁶, (c) orijentalizmi sa dodat-

⁶² Riječ *dizgin* je u R-SANU bez markacije, a *baksuz/baksus/bahsuz/bahtsuz* se smatra varvarizmom.

⁶³ U R-SANU *duduk* ima više oznaka – „muz. nar.“ (‘svirala, frula, zurla’), „pokr.“ (‘uvijen list hartije, fišek’), „pokr.“ (‘zrela tikva’), „fis.“ (‘glup, ograničen čovek’).

⁶⁴ Riječ *aždaja/aždaha* u R-SANU ima oznaku „prazn.“ = praznovjerje, sujevjerje (‘ogromna neman’).

⁶⁵ Za riječ *barjak* u R-SANU se u jednom od četiri značenja daje oznaka „zast.“ (‘starešinski čin u vojsci, zastavnik’), a kao varvarizam navodi se oblik *bajrak*.

⁶⁶ Uz riječ *alapača* ide u R-SANU oznaka da je pogrdna (‘žena koja govori brzo, mnogo, brbljivica, torokuša’). Uz *busiju* ne dolazi nikakva oznaka.

nom konotacijom uz „pejor.“: *bata* pejor. razg. reg. lokal prost, zapušten, neotesan čovjek, *balija* pejor. reg. razg. neuk musliman, koji ne pripada obrazovanom svijetu ili plemstvu, sirov, neugladen, neotesan čovjek,⁶⁷ (**d**) orijentalizmi sa oznakom „pov.“ (povijest, pripada povijesti): *čauš* 1. pov. niži čin u turskoj vojsci, 2. etnol. vođa svatova, onaj koji se brine za red i raspoloženje, 3. pov. reg. onaj koji oglašava obavijesti i naredbe; *telal*, općinski pozivari, bubnjar, *bula* pov. pejor. žena u tradicionalnoj orijentalnoj odjeći sa žarom na licu,⁶⁸ *čehaja* pov. reg. 1. upravitelj imanja (na dvoru turskog cara ili kod spahije), 2. vezirov zastupnik.

Interesantan je orijentalizam *delija*, jer se jedno od značenja veže za srpski jezik: *delija* 1. a. pripadnik posebne turske konjice s kraja 15. i početka 16. stoljeća, b. tjelesna straža vezira, valije ili paše, 2. a. meton., reg., srp., junak, b. kršan, jedar momak.

10. Analiza ograničenog materijala i na ograničenom prostoru ukazuje da su leksičke stilističke razlike između B, K i S veoma složeno i kompleksno pitanje. Utvrđivanja diferencijalnih obilježja u leksici pomenutih jezika najviše ometa činjenica da ne postoje leksikografski priručnici koji bi omogućili da se ravnopravno, izbalansirano i objektivno dođe do relevantnih zaključaka. To što srpski i bosanski/bošnjački jezik nemaju rječnik koji bi mogao poslužiti za stilističku analizu ovakve vrste veoma se negativno odrazilo na analizu, jer smo prisiljeni bili da se koncentrišemo samo na građu jednog jezika, a da materijal druga dva jezika tumačimo neadekvatno i ponekad subjektivno.

11. Analiza je pokazala da markirana leksika B, K i S obrazuje tri grupe riječi. U prvoj se nalaze riječi koje su u oba jezika identične, ali su u hrvatskom markirane, a u srpskom (i ponekad bosanskom/bošnjačkom) neutralne. Druga grupa je sastavljena od riječi koje postoje u oba jezika, ali su u srpskom markirane, a u hrvatskom neutralne. Treća grupa obuhvata riječi koje su u hrvatskom markirane, a u srpskom ili ne postoje ili se uopšte/gotovo ne upotrebljavaju. Ovdje spadaju, prije svega, hrvatski regionalizmi. Najveću grupu čine italijanizmi. Drugu veću skupinu obrazuju germanizmi. Oni u hrvatskom jeziku imaju različitu stilističku oznaku i, koliko ovaj materijal pokazuje, češće su nego u srpskom. Od hrvatskih mađarizama jedan dio se upotrebljava u srpskom i bosanskom/bošnjačkom sa istom stilskom vrijednošću. Što se tiče anglicizama, neki imaju u hrvatskom razgovorni karakter, a u srpskom su neut-

⁶⁷ R-SANU konstatuje da je lik *bata* karakterističan za istočno područje („ist. kr.“), a *bato* za zapadno („zap. kr.“). Od šest značenja samo jedno (prvo) ima markaciju – „hip.“. Za riječ *balija* kaže se da predstavlja pogrđni naziv za bosansko-hercegovačke muslimane i sirove, neotesane ljude uopšte.

⁶⁸ U R-SANU se daju četiri značenja, od kojih je drugo „pokr.“ (‘strina, ujna’), a treće „bot.“ (‘bulka, kozlac’).

ralni. Veliku grupu posuđenica čine riječi orijentalnog porijekla. Za razliku od prvih ova je grupa karakteristična gotovo u jednakoj mjeri za sva tri jezika.

Literatura

- Anić 2000³: Anić, Vladimir. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Isaković 1993: Isaković, Alija. *Rječnik karakteristične leksike u bosanskohercegovinskom jeziku*. Wuppertal: Bambi.
- R-MS/MH 1969: *Rečnik srpskohrvatskoga jezika*. Knj. I–IV. Urednici Mihailo Stevanović, Ljudevit Jonke i dr. Novi Sad – Zagreb.
- R-SANU 1959-1996: *Rečnik srpskohrvatskog [srpskog] književnog i narodnog jezika*. Knj. 1–15. Prvi urednik Aleksandar Belić. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik [za srpski jezik].
- Šonje 2000: Šonje, Jure. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Glavni urednik Jure Šonje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krležice – Školska knjiga.
- Tošović 2004: Tošović, Branko. Ekspresivnost. In: *Stil*. Beograd – Banjaluka. Br. 3. S. 25–61.

Branko Tošović (Graz)

Lexikalisch-stilistische Unterschiede zwischen dem Serbischen, Kroatischen und Bosniakischen

Stilistisch markierte Lexik bildet drei Gruppen von Wörtern. Die erste Gruppe beinhaltet Wörter, die in zwei Sprachen identisch, aber in der Sprache **A** markiert und in der Sprache **B** neutral sind. Die zweite Gruppe besteht aus denselben Wörtern, wobei diese in der Sprache **B** markiert und in der Sprache **A** neutral sind. Die dritte Gruppe umfasst in der Sprache **A** markierte Wörter, die in der Sprache **B** entweder nicht vorkommen oder gar nicht bzw. kaum verwendet werden. Dazu zählen vor allem Regionalismen. Im Kroatischen machen dabei in Bezug auf das Serbische die größte Gruppe Italianismen aus. Die zweite große Gruppe bilden Germanismen, die im Kroatischen über eine unterschiedliche stilistische Markierung verfügen und – dem untersuchten Material zufolge – häufiger vorkommen als im Serbischen. Von der kroatischen Hungarismen wird ein Teil auch im Serbischen und im Bosnischen/Bosniakischen mit dem gleichen stilistischen Wert verwendet. Was die Anglizismen betrifft, lässt sich feststellen, dass einige von Ihnen im Kroatischen umgangssprachlichen Charakter besitzen, wogegen sie im Serbischen neutral sind. Eine große Gruppe an Lehnwörtern bilden jene orientalischer Herkunft. Doch zum Unterschied zu der ersten ist diese Gruppe in beinahe gleichem Ausmaß für alle drei Sprachen charakteristisch.

Branko Tošović
Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz

Branko Tošović

Merangasse 70
8010 Graz
+43/316/3802522
branko.tosovic@uni-graz.at
www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/

Autorova napomena

Ovaj rad poslat je u ljeto 2006. glavnom uredniku časopisa Stil⁶⁹ Milosavu Čarkiću, ali je početkom septembra iste godine odbijen sa motivacijom da su recenzije negativne. Čim sam dobio ocjene, predložio sam uredniku da ih u cjelini objavi uz moj tekst, sa čime se nije složio. Obje recenzije datirane su istim datumom (2. septembar 2006) i na isti način formatirane. Gotovo dvije godine kasnije (5. juna 2008) boravio sam u Beogradu i u hotelu Royal prišao mi je jedan od recenzenata te počeo da se opravdava, rekavši da ga stalno kopka savjest i da me teško može pogledati u oči. Objasnio je da su oba recenzenta zajedno sjeli i napisali recenziju (iz čega bi se mogao izvući zaključak da su sročene po nečijoj narudžbi). A zatim je kazao: „To nije nikakva recenzija“. Pošto sve ono što je u recenzijama izneseno može biti od koristi za osvjetljavanje analizirane problematike i produbljivanje saznanja o pogledima srpskih lingvista na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika, smatram da ih je korisno objaviti uz dati tekst.

⁶⁹ U osnivanju tog časopisa i sâm sam učestovao. Savjetima i sugestijama pomogao da izađe prvi broj 2002. Od tada sam bio član Savjeta i redovno slao priloge. U cilju rješavanja problema finansiranja uputio sam 11. septembra 2005. godine Rektoratu Univerziteta u Gracu, dr Johanesu Pasiniju, pismo sa molbom da se razmotri mogućnosti da Univerzitet bude jedan od izdavača ovog glasila. Krajem oktobra 2006. istupio sam iz Savjeta i odustao od dalje saradnje.

1. recenzija

Branko Tošović: **Leksičke stilističke razlike između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika**

Рецензија

Рукопис не садржи довољан број нужних напомена и методолошких ограда. Стога при првом ишчитавању оставља утисак брзоплетог писаног рада са недовршеном композицијом.

1. Неопходна је била радикална ограда за то што аутор-филолог употребљава искључиво политичке називе („хрватски језик“ и „бошњачки/босански језик“), избегавајући да за исти садржај употребљава оне лингвистичке називе који су присутни у домаћој србистици („загребачка варијанта српског књижевног језика“ односно „сарајевска варијанта српског књижевног језика“ или „тзв. хрватски“ и „тзв. бошњачки“). Другим речима, аутор је због научне објективности био дужан да јасно саопшти своје лингвополитичке позиције, да укаже којој се филолошкој концепцији приклања када је у питању контроверзно тумачење појмова-термина „српски/бошњачки/босански/хрватски/црногорски језик“. Без такве радикалне ограде просечни читалац би могао помислити да, рецимо, тзв. хрватски и тзв. бошњачки језик одиста постоје као филолошка чињеница и да су то у науци „пречишљени“ појмови. Коначно, аутор има право на своје властито поимање, али о томе у конкретном случају МОРА сигнализирати јер се ради о научно дискутабилним стварима.

2. Преамбициозно срочени наслов рада, са употребом чисто политичких термина, не успева да одговори због чега је у њему недоследно изостављен још један политички термин – „црногорски језик“. Јер ако у овоме раду много тога иде по некаквом политичком кључу, онда је било недопустиво да се занемари (макар на нивоу коментара) корпус тзв. црногорског језика. Не постоји оправдање за његово изостављање из овако конципираног рада.

3. Најкрупнији методолошки недостатак видимо у томе што рад претендује на то да говори само и једино о РАЗЛИКАМА а да прећуткује СЛИЧНОСТИ, при чему се разлике не могу доказати и прихватити без проучавања и доказивања сличности.

4. Нерепрезентативност узорка за извођење валидних закључака. Да би аргументовао сличности и разлике, рукопис рада би морао да предочи репрезентативни узорак грађе, што није учињено. Отуда сва уопштавања на бази нерепрезентативног узорка (генералног скупа) носе карактер преурањеног и ненаучног закључивања.

5. Рад занемарује и „старо знање“, научне претходнике, и креће, да кажемо, скоро „од нуле“. На пример, изостављена су значајна разматрања проф. Радоја Симића на поменућу тему и др.

На основу свега изреченог сматрам да рецензирани рад проф. др Бранка Тошовића у понуђеном облику не треба штампати у часопису „Стил“ за 2006. годину. Тачније, треба га радикално дорадити (опремити сваковрсним коментарима, подножним напоменама, методолошким огранкама и богатијом грађом и библиографијом).

У Београду, 2. септембра 2006. год.

Проф. др Андреј Стојановић

2. recenzija

Branko Tošović: **Leksičke stilističke razlike između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika**

Рецензија

Рад не задовољава одређене критеријуме у техничком погледу, јер су изостављене напомене које имају суштински значај за аргументацију ауторових методолошких поставки. Тако, на пример, износећи тезу да нема ваљаних и поузданих речника српског и босанског/бошњачког језика, и изостављајући садржај прве напомене, аутор ничим не образлаже критеријуме којима се руководио при селекцији и обради речи, као и њиховој стилистичкој маркираности. Ослањање искључиво на један лексикографски извор (и то управо на Анићев речник хрватског језика, иако поред њега постоји и речник хрватског језика другог аутора) без утемељеног научног образложења, макар и у виду напомене, нужно доводи у питање научну валидност рада. Шта више, овакав немаран однос према, на први поглед, техничким чиниоцима, доводи у питање ауторову озбиљност и научни кредибилитет, јер се може тумачити као његова намера да сам прописује шта је то норма у лексичко-стилистичкој сфери у српском и босанском/бошњачком језику. Познато је, наиме, да чак и код аутора којима филологија није била основно занимање, иако занесених романтичарским идејама духовног препорода словенских народа у другој половини деветнаестог века (нпр. Вука Карацића код Срба, или Владимира Даља код Руса), постоји знатни степен обазривости и критичности при селекцији и обради лексике на којој се заснива стандардни језик. Априорно ослањање на један лексикографски извор (тј. индивидуално ауторско дело), без додатних објашњења, међутим, покреће и низ питања, која излазе из оквира техничких недостатака. Међу њима се, на првом месту намеће методолошко питање: којим критеријумима се аутор руководио при одређивању и разграничавању стилске маркираности лексичког фонда српског и босанског/бошњачког језика, у односу на хрватски језик?

Нејасни критеријуми при одабиру грађе и нејасан метод њеног описа дали су нејасне и непоуздане резултате. Али и не само то. Они су показали како се жива језичка материја опире унапред задатим клишејима. Одсуство поузданих критеријума, међутим, иницирано је погрешно постављеним задатком – произвољним одређивањем сличности и насилним одређивањем разлика у лексичко-стилистичкој сфери језика, формираних распадом српскохрватског језичког простора. Ако је то, услед релативно кратког раздобља њиховог самосталног постојања, данас и могуће утврдити научно валидним параметрима за друге језичке стратусе, очигледно да није могуће за лексички и стилистички. Овај рад то најбоље и потврђује. Стога сматрамо да он у оваквом облику не може бити предмет озбиљне научне дискусије.

На основу свега изреченог сматрам да овај рад проф. др Бранка Тошовића не треба штампати у часопису „Стил“ за 2006. годину.

У Београду, 2. септембра 2006. год. Проф. др Милана Радић-Дугоњић